

ГЛАГОЛИЦАТА В ЕСТЕСТВЕНАТА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ПИСМОТО НА ЧОВЕЧЕСТВОТО: ПАМЕТА НА ГРАФЕМИТЕ КАТО АКСИОЛОГИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ НА ПИСМЕНАТА ЕРА

Александра Куманова

Университет по библиотекознание и информационни технологии

*„Красотата на космоса
е не само единството на разнообразието,
но и разнообразието на единството.“*

У. Еко

I. ПОСТАНОВКА (Встъпление)

Съвкупността от графични знаци, които фиксират човешката реч в зрително възприеманата им визуална форма със съответстваща ѝ вербална – артикулационна смислова същност на **азбуките** – **писмото** (писмеността – *англ.*: script; written language), има история, чийто хронотоп датира отпреди 6-7 хилядолетия.

Като връстник на **държавността** в историята, писмото на човечеството посочва етапи на появи на **писмените езици** (6 или 7 хиляди на брой – в зависимост от това кои се смятат за диалекти), които пораждат сложно **генеалогично родство на менталността на човечеството**.

Това родство обозначава **генома на естеството на комуникациите на човешката популация** – ризоматизма на планетарния път на формиране на езиците – пътя на знанието, фиксиран в текстовете, създавани, разпространявани и съхранявани върху различни материални носители – глинени и керамични плочки, камък, папирус, пергамент, хартия, виртуални (електронни) (Куманова 2017)...

II. КЛАСИФИКАЦИЯ (Изложение)

Знаковите системи на генеалогичното родство на езиците на човечеството могат да бъдат представени във вид на **естествена класификация със сложно преплетено коренище**, базирано от **графемите на тези езици**:

1. Пиктографско – образно (*англ.*: pictography) писмо.

Среща се в разновидностите: **староегипетско, старокитайско, старояпонско**,

...

Датира от около V хилядолетие пр. н.е.

Първоначално **цялото съобщение** се предава с **един образ, една рисунка** – **пиктограма** (*англ.*: pictogram) (*приведените тук и по-долу рис. са на авт. и са по неговия науч. дневник: „Очите на Шари“. 4 е-изд. София, 2024*):



Срв.: митологична рисунка на небето във вид на жена: богът на въздуха Шу повдига своята дъщеря Нут над нейния брат и мъж Хеб („Книга на мъртвите”) (Ил. 1)...

2. Идеографско – условно-знаково (англ.: ideography) писмо.

Постепенно **образите се опростяват**, а опростените образи се развиват в **условни знаци за предметите и явленията – йероглифи** (англ.: hieroglyphs).

Среща се в разновидностите: **египетско, китайско, японско, ...**

Датира от IV хилядолетие пр. н.е. до IV-I в. пр. н.е.

Отделните **знаци** на това писмо – **идеограмите** (англ.: ideograms) – дават само **идея за предмета или явлениято**.



Срв.: йероглиф „орел” (Древен Египет) (Ил. 2)...



Срв.: Китайски йероглифи (Ил. 3)...

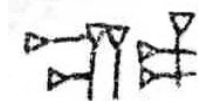
3. **Сричково писмо – съчетание от гласна и една или повече съгласни или само отделна гласна, което се изговаря с един тласък на издишната струя и с едно отваряне на устата: сричка** (англ.: syllable).

Първоначално пиктографското писмо (срв.: 1), след това – идеограмите (срв.: 2) се изместват от **клинообразни идеограми** (комбинации на клиновидни чертички, изписани върху глинени плочки), обозначаващи **едносрични думи**, а по-късно – **отделни срички**.

Посоката на писане – отвесна, по-късно – водоравно.

Среща се в разновидностите: **клинообразно** (клинопис: англ.: cuneiform character): **шумерско, авестийско (староперсийско), вавилонско, гръцко, ...**

Датировка – от IV хилядолетие пр. н.е.



Срв.: първо сричково писмо – шумерско, възникнало в Месопотамия (Ил. 4)...

Месопотамия – мястото на разпространение на **шумерското писмо** – е природна област в Югозападна Азия край долното течение на р. Тигър и р. Ефрат (днес: Ирак, Сирия, Иран).

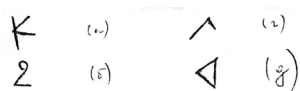
Шумерската култура оказва огромно влияние на Вавилония – древна робовладелска държава от източен тип (деспотия), намираща се в южната част на Месопотамия, възникнала в началото на II хилядолетие пр. н.е. (от XIX в. пр. н.е. е център на Вавилон).

Староперсийският (авестийският) език (който, очевидно е по стар от **вавилонския**, тъй като за него не се знае от кога се датира) ползва **клинопис**.

4. Консонантно (англ.: consonant) писмо – азбучна (англ.: alphabetical)

писмена система за **съгласните букви** (англ.: **consonants**): среща се в разновидностите:

- **финикийско** (Ил. 5):



Финикийският език е от западната група на **афразийските езици**.

Говорен е във Финикия (древна страна, обхващала *днешната* крайбрежна територия на Ливан и Сирия).

Негови главни центрове през I хилядолетие пр. н.е. са градовете-държави (Тир, Сидон, Библос, Угарит и др.) и колонии (Картаген и др.).

Говорен е и в Сицилия, Сардиния и др.

През 588 г. пр. н.е. Финикия е завладяна от Персия.

През 322 г. пр. н.е. Финикия е покорена от цар Александър Македонски.

По-късно е включена в римската провинция Сирия.

Финикийският език е **първият международен език**.

Финикийското писмо е **най-древната азбучна писмена система** (XIII в. пр. н.е. – III в. н.е.).

Съдържа **22 букви** само за **съгласните**.

Посоката на писане е **отдясно наляво**.

От **финикийски** произход са **арамейското, гръцкото, староеврейското** <...> **писма**.

- финикийско:

- - арамейско:

От **арамейската азбука** водят началото си азбуките в Азия – **пахлави, арабска, арменска...**

- - арамейско:

- - - пахлави (средноперсийско);

- - - - арабско (Ил. 6):



Арабският език е от **южната група на афразийските езици** (говори се в Близкия Изток, Северна Африка).

Арабското писмо е разпространено в Западна и Средна Азия и Северна Африка.

Възниква през IV в. на основа на **арамейското**.

Първоначални паметници – надписи от IV-VI в.

Има **диалекти**: **аравийски, иракски, сирийски, египетски, магребски...**

Арабското писмо има **28 букви** за означаване на **съгласните** и **диактричните знаци** – на **гласните**.

Пише се отдясно наляво.

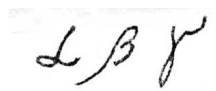
- - арамейско:

- - - - **фарси (новоперсийско);**

- - - - **арменско;**

- - - - ...

- - - **гръцко (Ил. 7):**



- - - **староеврейско;**

- - - **сирийско;**

- - - **южноарабско;**

- - - ...

Средноперсийският (пахлави) език ползва **арамейска** писменост.

Новоперсийският (фарси) език ползва **арабска** азбука.

5. Гръцко писмо (срв.: 4, 3):

Гръцкото писмо е първото писмо, възникнало през X-VIII в. пр. н.е. в Древна Гърция, въз основа на **консонантното финикийско писмо** и **гръцкото сричково писмо**.

От гръцкото писмо водят началото си почти всички европейски азбуки: **етруска, латинска, готска, кирилица** и др.

Среща се в разновидностите:

- **етруско:**

Азбука на отмирелия **етруски език** на древното население в Етрусия (Северо-западна Италия), говорен до I в. пр. н.е.

Изместен е от **латинския език**, върху който е оказал влияние.

Етруският народ е дошъл от Западна Мала Азия.

В Италия е създал богата култура.

През III в. пр. н.е. етруският народ е покорен от Рим и през I в. пр. н.е. е романизиран.

- **латинско (латиница):**

Латинската азбука (латиницата) е съградена въз основа на **западно-**

гръцката и етруската към VII в. пр. н.е.

Първоначално има **20 букви**

По-късно се прибавят **q, z, y**, а към XVI в. – и **v**.

От XVIII в. става основа на почти всички азбуки в Европа – без кирилицата и източно-гръцката.

- готско:

Готският език е отмрял език от **източната група германски езици** (**старогерманска писменост: рунно писмо** от края на II в. до Късното средновековие), разпространен в Северна Европа, Англия, Северното Черноморие, Новгород и др.

Руни са знаците на древна азбука на **тюркоезични народи** (VII-XI в.) в Южен Сибир, Алтай, Средна Азия и Източна Европа, която чрез **сагдийското – средноазиатското – писмото на Аспаруховите българи** – се свързва с **арамейското писмо**.

Рунното писмо съдържа **24 руни** (старо рунно писмо: от III-IX в. – и 16 руни (ново рунно писмо: от IX в.).

Новото рунно писмо има два варианта:

- - шведско-норвежки;

- - датски.

- - - кирилица:

Кирилицата е една от двете **старобългарски азбуки** (*другата: глаголицата*) – първообраз на азбуките, с които днес си служат: българи, сърби, руси, украинци, белоруси и др.

Кирилицата е създадена е от **Св. Климент Охридски на основа на глаголицата и в чест на Св. Константин-Кирил Филосов** е наречена „кирилица”.

Повечето от буквите на кирилицата съвпадат напълно със съответните букви на гръцкото уставно писмо от VIII-IX в. и – като тях – имат определени числени стойности.

Очертанията на останалите букви са в несъмнена връзка със съответните букви на глаголицата.

Руският кирилски (*рус. кирилически*) курсив ляга в основата на създадената по поръчение на руския император Петър I през 1708 г. гражданска (граждански шрифт) – **днес: печатна форма на кирилица**.

На кирилица са написани основните съчинения на старобългарската литература – най-старите писмени паметници на източните и южните славяни.

...

6. Кирилица (*срв.: 5*):

Среща се в разновидностите:

- глаголица:

Глаголицата е другата, **предхождаща кирилицата**, *старобългарска азбука*, създадена от **Св. Константин-Кирил Философ** през IX в. (855-862 г.).

Използвана е в България през IX-XI в., а в Хърватско – до началото на XIX в. Буквите на глаголицата се използват и за обозначаване на числа.

Графемите на **ГЛАГОЛИЦАТА** и **КИРИЛИЦАТА** с принадлежащата им символна, числена и звукова стойност:

<i>Глаголица</i>	<i>Числена стойност</i>	<i>Кирилица</i>	<i>Числена стойност</i>	<i>Звукова стойност</i>	<i>Наименования</i>
------------------	-------------------------	-----------------	-------------------------	-------------------------	---------------------

Ⲁ	1	ⲁ	1	а (a)	ⲁⲗⲗ
Ⲃ	2	Ⲃ	—	б (b)	Ⲃⲟⲩⲕⲱ
Ⲅ	3	Ⲅ	2	в (v)	Ⲃⲉⲗⲁⲕ
Ⲇ	4	Ⲇ	3	г (g)	Ⲇⲗⲁⲑⲟⲗⲏ
Ⲉ	5	Ⲉ	4	д (d)	Ⲉⲟⲃⲣⲟ
Ⲋ	6	Ⲋ	5	е (e)	Ⲋⲉⲥⲧⲗ
Ⲍ	7	Ⲍ	—	ж (z)	Ⲍⲏⲕⲉⲕⲧⲉ
Ⲏ	8	ⲛ, ⲟ	6	дз (dz)	ⲛⲉⲗⲟ
Ⲑ	9	ⲟ, ⲛ	7	з (z)	ⲛⲉⲗⲏⲗⲁ
Ⲓ	10	(i) ⲏ, ⲧ	10	и (i)	ⲏⲗⲉ
Ⲕ	20	ⲏ	8	и (i)	—
Ⲗ	30	(h)	—	г' (g')	—
Ⲙ	40	ⲕ	20	к (k)	ⲕⲁⲕⲟ
Ⲛ	50	ⲗ	30	л (l)	ⲗⲟⲗⲱⲕ
Ⲝ	60	ⲗ	40	м (m)	ⲗⲏⲕⲱⲥⲏⲧⲉ
Ⲟ	70	ⲏ	50	н (n)	ⲏⲁⲥⲏⲗ
Ⲡ	80	ⲟ	70	о (o)	ⲟⲏⲗ
Ⲣ	90	ⲡ	80	п (p)	ⲡⲟⲕⲟⲏ
Ⲥ	100	ⲣ	100	р (r)	ⲣⲱⲕⲏ
ⲧ	200	ⲥ	200	с (s)	ⲥⲗⲟⲃⲟ
ⲩ	300	ⲧ	300	т (t)	ⲧⲉⲣⲣⲗⲁⲟ
ⲫ	400	ⲟⲩ, ⲟ	400	у (u)	ⲟⲩⲕⲗ
ⲭ	500	ⲟ, ⲟ	500	ф (f)	ⲟⲩⲕⲗⲗ, ⲟⲩⲕⲗⲗ
ⲉ	(500)	ⲟ, ⲁ	9	гръц. ⲟ	—
ⲇ	600	ⲕ	600	х (ch)	ⲕⲉⲣⲗ
ⲉ	700	ⲗ	800	о (o)	ⲟⲧⲗ
ⲇ	800	ⲕ	—	шт (st)	ⲥⲧⲁ
ⲉ	900	ⲕ	900	ц (c)	ⲕⲏ
ⲇ	1000	ⲕ	90	ч (č)	ⲕⲁ, ⲕⲣⲗⲱⲃⲱ
ⲇ	—	ⲕ	—	ш (š)	ⲥⲧⲁ
ⲇ	—	ⲕ	—	ъ	ⲏⲣⲗ (голям ер)
ⲇⲛ(ⲇⲧ),	—	ⲕⲏ (ⲕⲏ),	—	руско ы (y)	ⲏⲣⲗ
ⲇⲧ	—	ⲕⲏ	—	меко ъ	ⲏⲣⲗ (малък ер)
ⲇ	(800?)	ⲕ	—	э (=ä) (ë)	ⲏⲧⲗ
ⲇ	—	ⲕ	—	ю (ju)	—
ⲇ	—	ⲕ	—	я (ja)	—
ⲇ	—	ⲕ	—	йе (je)	—
ⲇ	—	ⲕ, ⲁ, ⲁ	900	е)	ⲗⲥⲗ (малък юс)
ⲇ	—	ⲕ	—	о̂ (o.)	(голям юс)
ⲇ	—	ⲕ	—	йе̂ (je)	ⲏⲗⲥⲗ
ⲇ	—	ⲕ	—	йо̂ (jo)	ⲏⲗⲥⲗ
ⲇ	—	ⲕ	60	гръц. ξ (ks)	ⲕⲏ
ⲇ	—	ⲕ	700	гръц. ψ (ps)	ⲕⲏ
ⲇ	—	(v γ)	400	гръц. υ (y)	ⲕⲏⲕⲏⲕⲁ

В XII-XVI в. вътрешноасимилационните палеографични процеси в двете азбуки извеждат на преден план кирилицата, която взаймства с голям графичен арсенал от гръцката азбука, но и запазва в някаква степен графичните символи на уникалните

български звуци, които липсват в гръцкия език (по класификацията на среднобългарски писмени паметници на Беньо Цонев (Цонев 1984):

кирилица	Б	Ж	Ц	Ш	Ъ	Ь	Ѣ	Ѧ	Ѫ	Ѭ
глаголица	𐌱	𐌶	𐌸	𐌺	𐌾	𐌿	-	𐌽	𐌾𐌿	𐌾𐌿𐌾
числена стойност	2	7	900	-	-	-	800	900	-	-
звукова стойност	б [b]	ж [ʒ]	ц [c]	ш [ʃ]	Ъ	меко ь [j̥]	э [ä] [ě]	е ^н [ɛ]	о ^н [ɔ]	руско ы [y]

Сравнителна структурална картина на трите изрично посочени от Черноризец Храбър графеме – **Ѧ**, **а**, **Ѡ** – и тяхното значение, следвайки логиката на средновековния автор (по класификацията на **Николай Василев** /*чиито сравнит. табл. на глаголицата и кирилицата привеждаме навсякъде тук*/, където автономната първа буква на глаголицата – **Ѡ** („аз“) – е семантичен синоним на формата за 1 л. ед. ч. на личното местоимение „Аз“, която – според тълкувателния изговор – си остава неизменна в българския книжовен език от старобългарската епоха до най-ново време) (Василев 2015, 2024):

АЗБУКА	ГРАФЕМА	ПРОИЗНАСЯНЕ	ЗНАЧЕНИЕ
еврейска	א	алеф	учение (<i>учи се</i>)
гръцка	α	алфа	търси (<i>търси учение</i>)
глаголическа	Ѡ	аз	аз (...)

- кирилица...

В момента разполагаме с **30** букви в два варианта – малки и големи (А/а, Б/б, В/в, Г/г, Д/д, Е/е, Ж/ж, З/з, И/и, Й/й, К/к, Л/л, М/м, Н/н, О/о, П/п, Р/р, С/с, Т/т, У/у, Ф/ф, Х/х, Ц/ц, Ч/ч, Ш/ш, Щ/щ, Ъ/ъ, Ь/ь, Ю/ю, Я/я), които музицират българска реч във времето и пространството посредством **45** звука: [А], [Б], [Б'], [В], [В'], [Г], [Г'], [Д], [Д'], [Е], [Ж], [Ѕ](ДЖ), [З], [З'], [С] (ДЗ), [С'] (ДЗ'), [И], [Й], [К], [К'], [Л°], [Л°'], [М°], [М°'], [Н°], [Н°'], [О], [П], [П'], [Р°], [Р°'], [С], [С'], [Т], [Т'], [У], [Ф], [Ф'], [Х], [Х'], [Ц], [Ц'], [Ч], [Ш], [Ъ].

Най-активни в озвучаването на българската реч са гласните звукове и сонорните съгласни: [А], [Ъ], [Е], [И], [О], [У], [Л°], [Л°'], [Р°], [Р°'], [М°], [М°'], [Н°], [Н°'].

Църковнославянската азбука, която е жива и в момента, е създадена на базата на руската редакция (X-XVIII в.) на българската кирилица: А, Б, В, Г, Д, Е, Ж, З, И, Ї, К, Л, М, Н, О, П, Р, С, Т, ОУ/Ѣ, Ф, Х, Ѡ, Ц, Ч, Ш, Щ, Ъ, Ы, Ь, Ъ, Ю, Ѧ, Ѫ, Ѭ, Ѯ, Ѱ.

III. СИМВОЛОГРАМНА АКСИОЛОГИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ НА ОСМИСЛЯНЕ НА АЗБУКИТЕ (Обобщение)

Представената естествена класификация на формите на писмената комуникация на човечеството (1. пиктографска – 2. идеографска – 3. сричкова – 4.

консонантна – 5. азбучна) (Giulietti 1968) чрез линията на свързаност **финикийско – арамейско писмо** отвежда едновременно и към всяко от многообразните разклонения на писмото на човечеството, принципно наблюдаемо като единна информационно-комуникативна знакова система, и към **гръцката азбука** и **кирилицата** като към генеалогично родство на менталността на човешката популация.

Ясно се различават в писмените системи на човечеството **символните фигури** на:

- **кръста** – един от най-архаичните символи на света в неговата цялостност от посоки, ориентирани по Слънцето (като символ на Земята, кръстът изразява нейните междинни динамични и трудно уловими страни); **насочен към четирите страни на света**, кръстът е: основа на всички символни ориентации на всички нива на битието и преплитане на времето и пространството, космическо значение на пътя на взаимодействието, соларен и божествен символ на излъчването **от центъра навсякъде**;

- **сферата** – фиксира **характера на космическото въртене на Земята** в зависимост от енергетичния фонд – третата от Слънцето планета на Слънчевата система, въртяща се: и около Слънцето – по елиптическа орбита (близка до кръгова), имаща за спътник – Луната, въртяща се около Земята, и около собствената си ос;

- **безкрайността** (∞) – като **принцип на феноменологията на ноосферизма** (нарастването); като сфера на **взаимодействие на природата и обществото**, в пределите на която разумната човешка дейност става главен определящ фактор за развитието; ноосферизмът **отделя, отдава** (а не натрупва и съхранява)...

Всяко разклонение в генеалогичното дърво на писмените комуникации на човечеството в ризоматичния свод от многообразни разклонения (пътеки) от връзки очевидно е **посока, курс** (*лат.*: cursus; *англ.* course) и има възможност да се пресече с други.

Тази (всяка) посока е и вътрешна системна пропорция в общия свод на ризомата (древногр.: лат.: rhizome – корен, ствол, разклонение; преносно значение: род, поколение, произход): Ж. Делюз, Ф. Гуатари, У. Еко (Еко 1994) на коренището на писмените комуникации на човечеството.

Формата на ризоматизма е **вътрешната** архитектурника – идеален план (гешталтплан – *нем.*: Gestalt – цялостна структура), **каркас** (*итал.*: carcassa – скелет; *фр.*: carcasse – носеща конструкция) на **информационното пространство**.

Съществено е да се знае, че самото понятие (каркас) се ражда в предренесансната менталност (Данте Алигиери: „*Божествена комедия*”), и е връстник на хуманитарната логика на мислене (терминосистема), което днес резонира в познанието чрез универсалния вектор на информационната наука като **фрейм** (*англ.*: frame) (М. Мински).

По този начин азбуките на човечеството следва да бъдат осмислени като естествена културолого-феноменологична многообразна планетарна цялост, структурираща посредством **менталността (!)** външния **фациес** (*лат.*: facies – „лице“, образ) на **информационната среда** (*англ.*: information environment (environ – книжн.; преносно значение: обкръжавам; environment – обкръжаваща обстановка, обкръжение, среда; *вж и:* корена на понятието (ment) **ment**, – „около“ който представката му (environ) е „периферия“; *срв. и с допълн. значение* на понятието в геологията – **фация** – *лат.*: acies – **външна форма**).

Чрез **мембранния** (*membrana* – **външна повърхност**; *срв. и с лат.*: **memoro** – **напомням, припомням**; *лат.*: **memoria** – **памет**) слой на информационната среда антропоморфно и антропоцентрично, очевидно, самата информационна среда е **хуманитарно хиперсредство за ризоматично припомняне на човека** за ролята на средствата за операционализация в осъществяваните от него информационно-

комуникативни актове. Тази феноменология, вкоренена в езика (мисленето), помага, за да бъде самата тя разбрана, осмислена и ефективно третирана като „външна“ „обвивка“ на информационния обмен, целящ достигането до знаниеви проекции.

Информационната среда в културологичен смисъл е мембраната, чрез **външната форма** на която (средата) резонира встъпващият чрез нея в диалог със същинското **информационното пространство** всеки индивидуален информационно-комуникативен акт като негова **вътрешна** (на пространството) **форма**.

През **панцера** (нем.: Panzer – броня, твърда „покривка“) на информационната среда встъпваме в сърцевината на информационното пространство – в информационно-комуникативния акт като в **диалог: Троица „Аз, Другият човек и семиотичната среда“** (Ю. М. Лотман) (Lotman 1990).

Описаният **диалог (!)** е в **дискурса на хуманитарните измерения на човечеството**, чрез които всеки единичен информационно-културен акт е неотделим от многомерната полифония, чрез която се съотнася с всеки друг подобен, различен, противоположен, частично съвпадащ по смисъл и т.н. акт чрез многообразни взаимоотношения, в това число – и на интерпретацията (Sebeok 2000).

Метакласификационният пласт на генетичното естествено-класификационно родство на системите на писмените комуникации на човечеството обозначава в знакова форма **писмената ера на човечеството**. В тази ера **галактиката на традиционните комуникации – на Й. Гутенберг** и **галактиката на електронните комуникации – на М. Маклюън** са принципно една и съща галактика в **МЛЕЧНИЯ ПЪТ НА ПИСМОТО НА ЧОВЕЧЕСТВОТО: ПИКТОГРАМА – ИДЕОГРАМА – СРИЧКА – КОНСОНАНТА – АЗБУКА**.

В описаната **антропологична вселена (МЛЕЧНИЯ ПЪТ НА ПИСМОТО)** всяка **графемна система** (пиктограма, идеограма, сричка, консонанта, азбука) има уникална (визуална и вербална – артикулационна) смислова същност. Тази същност едновременно изразява и специфични ментални тънкости, и корелира с целия – **МЛЕЧЕН – ПЪТ НА ПИСМОТО**, което е наблюдаемо в символното трасе на човешката култура чрез графиката на самите писмени знаци (графемите), в които четем космичните и планетарни в основата си фигури на **кръста** и **сферата** и символа на математическата логика, обозначаващ **безкрайността**:

1. **центърът на кръста** отговаря на центъра (точката) в главината на колелото (кръга – циклите на прояви) – емблема на излъчването **от центъра по посоките на света**;

2. **отвесната (вертикална) ос на кръста** олицетворява **връзката на различните нива на битието**;

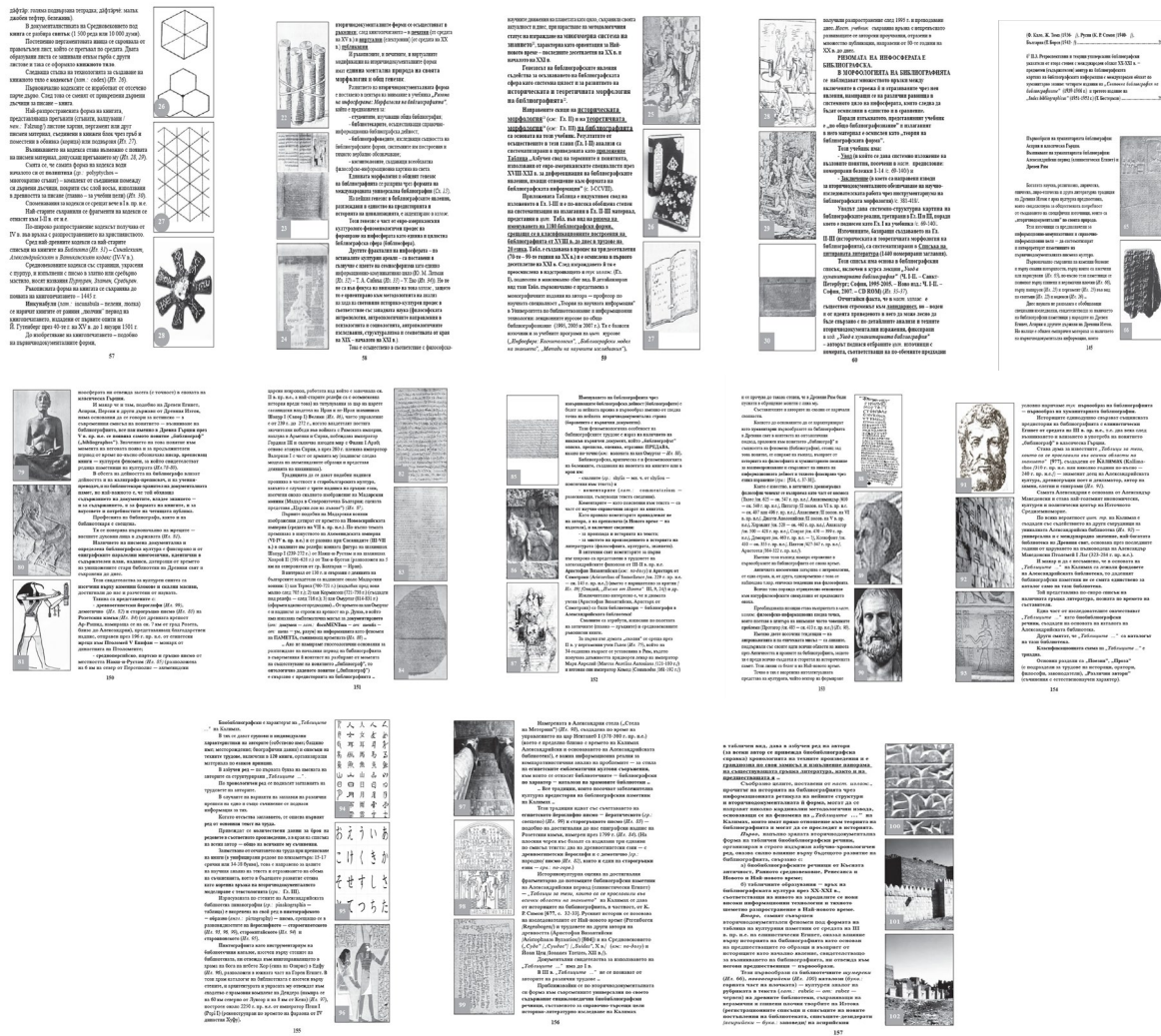
3. **хоризонтална ос**, пресичащата отвесната, – обозначава материализиращата сферичност на обхващаното чрез **кръста – сферата на пространство от връзки между информационните феномени, фокусирано в динамика**;

4. символът на **пространството (универсума) – 1** в движението на инфосферата е завихрен в конфигурацията на символа за **безкрайност**.

Универсалният символ антропологичен хиперкод „кръст – сфера – безкрайност“ на ерата на писмената комуникация на човечеството е негово внушително естествено **макрокултурно-ценностно и методологично планетарно (космическо) съоръжение**, чрез което човечеството – посредством **графемите** и **коренните морфемии на думите** в своите естествени езици – непрекъснато едновременно и твори, и съхранява, и разпространява менталния информационен фонд на онтологичното си безсмъртие – ноосферичната вечност като жизнено единство на разнообразието и като разнообразие на единството.

И в този хиперкод и излезлите от обръщение графемни са живи, защото в културата – за разлика от естествознанието, това, което е било, не умира: срв. изобр., които са събр. благодарение на раб. на авт. в продълж. на пет десетилетия в библ. на Европа, Америка и Азия, послужила за база на наст. изследв. (Куманова 2012, 2017):

26. Структурата на правилн. шестоъг., използв. от пчелите за форм. на клетките на восъчн. пита: фрагм. (във всеки връх се срещат точно три шестоъг., така че не се допуска загуба на „полезно“ пространство) (с. 57),
27. Структурата на правилн. шестоъг., използв. от пчелите за форм. на клетките на восъчн. пита: ризома (с. 57),
28. Седмолъчна бронзова розета от Плиска (за всеки лъч в основата е даден кирилизираният текст на назв. на планетата, изписано с прабълг. руни в посока от периферията към центъра на лъча) (с. 57);
22. Кн. във вид на свитъци (репрод.) (с. 58),
23. Кн. във вид на свитъци, изработ. от папирус (създ. се от тръстика): 1. Египетски папирус от Х в. пр. н.е.; 2. Египетски папирус от XVIII в. пр. н.е. (репрод.) (с. 58),
24. Свитък от пергамент (изработ. от кожа) на „Световната хронология“ от нач. на XV в., създ. във Франция (на фр. ез.) с дребно кн. готич. писмо и стилиз. генеалог. дървета (цит. ръкоп. кн. е в два свитъка, всеки от които е прикреп. към дървени пръчици в двата му края; тези свитъци са поместени в калъф, изработ. в нач. на XIX в. – вид, в който постъпват през 1805 г. в Имп. Публ. библ. на С. Петербург /колеж. на П. П. Дубровски/) (репрод.) (с. 58);
25. Изработ. на пергамент в Зап. Европа (стар. фр. литогр.) (с. 59),
26. Кн. във вид на кодекси, оформ. със слав. и изт. орнам. (репрод.) (с. 59),
27. Най-разпростр. форма на кн. във вид на кодекс, представл. прегънати л. хартия, пергамент или друг писмен материал, съед. – чрез прикрепв. (осъществ. по разл. начин /или чрез подлепв./) в кн. блок чрез гръб; тези л. са помест. в обвивка (корица) или подвързия (репрод.) (с. 59);
28. Изработ. на хартия в Китай: процесът на производство от целулоза, открит там в нач. на II в. по вр. на династ. Хан от евнуха Цаи Лун, макар че по-ранни археолог. фрагм. от хартия са открити от ок. II в. пр. н.е. (стар. гравюра) (с. 60),
29. Изработ. на хартия в Зап. Европа (стар. фр. литогр.) (с. 60),
30. Изписан текст върху восъчн. дъска (репрод.) (с. 60);
65. Вавилонски клинописен текст, изсечен върху камък (барелеф) (с. 145),
66. Глинена вавилонска плочка с клинописен текст от XVIII в. пр. н.е. (репрод.) (с. 145);
79. Статуя на царския писар Кай от гробницата (масштаб) в най-стар. египетска – стъпаловидна – пирамида Сакара (намира се на ок. 32 км южно от Кайро) – една от 97-те египетски пирамиди; най-древн. от съхр. каменни постройки, изград. от съветника Имхотеп за погребението на египетск. фараон Джосер ок. 2650 пр. н.е. (първ. в света каменно архитект. съоръж.); тук е открит и древен гроб, съдържащ останките на Па Ди Имен, дължностно лице от III в. пр. н.е. (разрис. варовик, очите са инкрустирани, репрод.) (с. 150),
80. Египетски писар от Птолемейск. период (304-30 г. пр. н.е.) (релеф, репрод.) (с. 150),
81. Египетският бог на мъдростта, науката и писмеността – езики и сърцето на бога на слънцето Ра – Тот (образ от Средн. царство /2040-1785 г. пр. н.е./) (оцв. релеф; репрод.) (с. 150);
82. Египетско демот. писмо (фрагм., репрод.) (с. 151),
83. Старогр. писмо (фрагм., репрод.) (с. 151),
84. Розетският камък с надпис, отправен през 196 г. пр. н.е. от египетски жреци към Птоломей V Епифан (репрод.) (с. 151);
85. Партският надпис, изсечен върху скалния масив, парал. с надписите на средноперс. и гр. ез., от местността Накхи-и-Рустам – ахеменидск. царски некропол край Персеполис (раб. над който е започнала ок. II в. пр. н.е., а най-стар. релефи са с осемвековна ист. преди това) (фрагм., фотогр.) (с. 152),
86. Скалният релеф на титулувания за цар на царете сасанидски владетел на Иран и не-Иран шахиншах Шапур I Велики от местността Накхи-и-Рустам (фотогр.) (с. 152),
87. Мадарският конник с надписи, създ. в интервал от 130 г. и свърз. с деянията на бълг. владетели: 1) хан Тервел (700-721 г.) (издълбан пред коня малко след 705 г.); 2) хан Кормисош (721-738 г.) (създ. под релефа – след 716 г.); 3) хан Омуртаг (814-831 г.) (оформен вдясно от предходния) (скален релеф; сх., фотогр.) (с. 152);
88. Каменен надпис на хан Омуртаг (814-831 г.), издълбан на гр. ез. преди 822 г. върху колона от тъмен сиенит, който съобиц. за строеж на крепост на р. Дунав (съхр. се в църкв. „Св. Четиридесет мъченици“ във В. Търново) (текст по В. Бешевлиев) (фотогр.) (с. 153);
92. Останки от стената на древн. Александър. библ. със стар. декорация – издълбани староегипетски йерогл. (камък, репрод.) (с. 154),
93. Пиктографско и йерогл. староегипетско писмо от стените на храмовия комплекс на Дендера (намира се на 60 км сев. от Луксор и на 8 км от Кена) (издълбано в каменните блокове, репрод.) (с. 154);
94. Старокит. йерогл. писмо (сх., фрагм., репрод.) (с. 155),
95. Старояп. йерогл. писмо (сх., фрагм., репрод.) (с. 155),
96. Богът на небето Хор (сина на Озирис) в Едфу (южн. ч. на Г. Египет) (изобр. в папирус, репрод.) (с. 155);
97. Стените на храм. компл. на Дендера (камен. блокове, репрод.) (с. 156),
98. Намерената в Александрия „Стела на Метерних“, създ. по време на управл. на цар Нектанеб I (378-360 г. пр. н.е.) (камък, репрод.) (с. 156),
99. Египетско йерогл. йератическо писмо (папирус, фрагм., репрод.) (с. 156);
100. Новоасирийско клинописно писмо (керамич. плочка, репрод.) (с. 157)...



Ил. 8. Фотоколаж от стр. 57-60, 145, 150-157 (Куманова 2012, 2017), документиращи графемното трасе на планетата

IV. РЕКАПИТУЛАЦИЯ НА ПРИНОСИТЕ НА РАЗРАБОТВАНОТО МЕТАКЛАСИФИКАЦИОННО КОМПАРАТИВИСТИЧНО НАПРАВЛЕНИЕ НА СИНАРХИЯ НА ГРАФЕМИТЕ (Summa summarum)

1. Първоначалното поднасяне на вниманието на научната общност на *предварит. публ.* по темата на *наст. докл.* попада в клъстъра от обнародвана *интердисциплинарна информация*, свързана с разпространението на *соларния култ* по земното кълбо като единна реликтова информационна среда, което се осъществява по международен проект, ръководен от тогавашния ректор на Университета по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ – *тогава*: СВУБИТ) в отговор на писмо на Министерството на образованието, получено от Министерството на външните работи (N 55-32-127 / 10.11.2006 г.) (Вх. N 08-211 от 13.11.2006 г.), с което Академичната общност е поканена да участва с кандидатура от българска страна в швейцарското 13-то издание на „Наградите ролекс“ (The 2008 Rolex Awards for Enterprise) за най-добри постижения в областта на науката и медицината, околната среда и културното наследство.

С протокол N 4 от заседание на Академичния съвет на УниБИТ, проведено на 18.04.2007 г., т. 5, е взето решение да се подкрепи проектът за изследване на *нестинарството* чрез концепцията „информационна среда“ (единство на

информационни фондове – информационни технологии – интеракции) (2007-2010) с ръководител проф. д.ик.н. Стоян Денчев (автор и методолог на цит. концепция).

2. Макар че *цит.* проект се оглавява от проф. С. Денчев и първоначално появяващите се статии по проучването се обнародват от международния екип (към който принадлежи авт. на *наст. излож.*) с неговото авторство (Денчев 2008), на мен ми е възложено още през 2007 г. ръководството на *цялостната историографска и теренна работа*, свързана с многобройни експедиции по Иран, Турция (Северна Месопотамия), Италия, Русия, Казахстан, Финландия, България, и обобщаващите *моногр. тр.* се появяват на бял свят под моето авторство на *бълг., рус. и англ. ез.* (Куманова 2012, 2014; Куманова, А. 2014) (с науч. ред. С. Денчев), а в *цит. тук в нач. на излож.* мой учебник (Куманова 2017) се поднася – още от първ. му изд. (Куманова 2012) (с рец. С. Денчев и с предг. на рец.) – визуализираща систематика на графемната трансмисия на човечеството по планетарния ареал (*цит. по-горе тук в качество на Ил. 8*) (между прочим първонач. публ. в пристатийно *цит. по-горе* мой науч. дневник по провежданите експедиции „*Очите на Шари*“ мои рис. на графемите *тук*. – *Ил. 1-7*: 1. изд. 2014; Ново 2. *е-изд.* 2015; Ново 3. доп. *е-изд.* 2016; Ново 4. изд. 2024 – и четир. изд. са снабдени с поместена в тях рец. на С. Денчев: с. 394-395, а последн. от поредицата от публ. по експедициите е също с моето авторство и с рец. С. Денчев): (Куманова 2025).

3. Постулираната чрез *наст. докл.* цел – да интерпретира калейдоскопа на макроравнище на сравнително разглеждане на графемните системи в диалектическо единство – е увенчана към 2025 г. – почти цели две десетилетия след *предварит. публ.* (Денчев 2008) – с методологичен комплекс от формулирани за първи път пред научната общественост чрез *наст. излож.* когнитивни проблеми – жизнено важен епицентър на универсалната хуманитаристика, издигащи нови образователни модели на синархия:

3. 1. Посочване на *естествената знакова система на филологическата трансмисия на графемите на човечеството* като планетарна ментална сфера, станала наблюдаема в интердисциплинарната ера на информационното – знаниевото общество в качеството ѝ на знаниева екстраполация, добитата в хода на *соларните планетарни изследвания* и препокриваща я с родеещите се с нея на геномно равнище за популацията: *естествена класификация на видовете знание* (Куманова 2012, 2017, с. 446-447) и *естествена класификация на световната универсална библиография* (Куманова 2018), документирани в хода на *планетарния енциклопедизъм* (Куманова 2024) като дъги в спиралата на културната вечност;

3. 2. Съдействане за обосноваването на планетарно трасе на *менталната трансмисия на графемите на човечеството*, в което самооценността на всяка азбука е толкова значима – колкото значимо е и осъзнаването на мястото ѝ във вербалната – артикулационна смислова същност на азбуките – писмото, от която прозират родовите космически пулсации на екзистирания по законите на естеството на своята натура фенотип на *Homo sapiens: Sum cogitatio* (лат.: *Аз съм мисъл*), фиксирано от един от най-емблематичните за формирането на универсалното хуманитарно знание на ХХІ в. улове – Т. А. Сибиък (Т. А. Sebeok): „*I am a verb*”;

3. 3. Фокусиране на вниманието върху ДРУГИЯ / ЕЗИКА / ГРАФЕМНАТА РИЗОМА – в съответствие с възгледите на семиотиците – структуралисти на Новото и Най-новото време (Ю. М. Лотман, Т. А. Сибиък, У. Еко) – в качеството на върхова знакова система на семиозиса: „по законите на природата” (израз: У. Еко) – еманация на културата, хомологизирана от англо-американската *културна антропология* (Великобритания, САЩ) с когнитивните разреди на *европейската антропология* – *философската антропология* (Германия), *социалната антропология* (Франция) и *евразийската антропология* – *космизма* (Русия);

3. 4. Изтъкване на *материалните носители на писмените знакови системи на човечеството: глинени и керамични плочки, камък, папирус, пергамент, хартия, виртуални (електронни)* като лоно на основно общо планетарно дело по конфигурирането на *външна памет*, с която в съвремието на опериране с изкуствен интелект Homo sapiens борави като с палитра от равнозначни в антропоогичен смисъл културолого-феноменологични възможности за съхраняване и предаване на знание, за които времето и пространството са като висше същество;

3. 5. Вписване на континуитета на графемите на глаголицата и кирилицата чрез принадлежащата им символна, числена и звукова стойност в гигантския път на *трансмисия на графемите на човечеството*, в който в XII-XVI в. вътрешноасимилационните палеографични процеси в двете азбуки позиционират преобладаващата позиция кирилицата, приближаваща се до графичния арсенал на гръцката азбука, но и запазвайки в някаква степен графичните символи на уникалните български звуци, които липсват в гръцкия език (Цонев 1984);

3. 6. Обозначаване на сравнителната структурална картина на трите, изтъкнати специално от Черноризец Храбър графеми – **ѡ**, **ѡ**, **ѡ** и автономната първа буква на глаголицата – **Ѧ** („аз“) – семантичен синоним на формата за 1 л. ед. ч. на личното местоимение „Аз“, която се съхранява в българския книжовен език от старобългарската епоха до най-ново време (Василев 2015, 2024);

3. 7. Отдаване на знак на Академична благодарност за беседите по описаните тук проблеми на консултантите на нашите *цит. моногр. изд.*, обогатили *компаративистиката на универсалното познание*: проф. Мишел Виевиорка (Michel Wieviorka) – Висш инст. по обществ. науки (High School for the Studies of Social Sciences) в Париж; проф. Франческа Брези (Francesca Brezzi) – Латерански унив. (Univ. Laterane) в Рим; проф. Елза Вилфрид (Elsa Wilfried) – Инст. по обществ. науки (Inst. für Gesellschaftswissenschaften) във Фрайбург; проф. Бруно Далапикола (Bruno Dallapiccola) – Инст. по генетични изследв. „Мендел“ към Унив. на Рим „Ла Сапиенца“ („C. S. S. Mendel“ Inst. at the Sapienza Univ. of Roma); проф. Александър Иванович Субето – Ноосферна акад. на науките – С. Петербург, Русия; проф. Голамхосейн Ибрахими Дейнани (Gholam Hossein Ebrahimi Dinani) (Филос. фак. на Техеранския унив. – Иран); Негово Високопреосвещенство Наум, Стобийски епископ – гл. секретар на Св. Синод на Българската православна църква (БПЦ); Негово Преосвещенство Герасим, Мелнишки епископ – гл. секретар на Св. Синод на БПЦ, Негово Високопреосвещенство Гавриил – Ловчански митрополит; Негово Високопреосвещенство Дометиан – Видински митрополит; Негово Високопреосвещенство Йоаникий – Сливенски митрополит; Негово Високопреосвещенство Кирил – Варненски и Великопреславски епископ; Негово Високопреосвещенство Николай – Пловдивски митрополит; Негово Преосвещенство Сионий, Велички епископ – ректор на Софийската духовна семинария „Св. Иван Рилски“; Негово Превъзходителство и Високопреосвещенство архиепископ Джузепе Леанца (Giuseppe Leanza) (Апостолически нунций в България); Негово Високопреосвещенство епископ Христо Проиков (Апостолически екзарх и Председател на Епископската конференция); о. Станой Андонов (Патриаршеска катедрала „Св. Александър Невски“ – София); о. Стефан Пашов (ротонда „Св. Георги“ – София); о. Кшищоф Кужок, монах (Krzysztof Kurzok, OFMCar.) (Римокатолическа конкатедрала „Св. Йосиф“ – София) (РКК „Св. Йосиф“ – София); о. Мариуш Полцин, монах (Mariusz Polcyn, OFMCar.) (РКК „Св. Йосиф“ – София), Далбир Сингх – съпредседател на Ген. съв. на Асамбл. на народите на Евразия (Eurasian Peoples' Assembly), Нац. секр. на Индийския Нац. Конгр. (Indian National Congress), Президент на Фонда за политика и управление – Индия (Fund of Policy and Management of India).

Цитирана литература

- Василев 2015:** Василев, Н. Златна христоматия на България: Аналит.-синтет. архитектоника на бълг. изящно слово от IX до XXI в. (Универс. информ. модел). Кн. 3, Историография: Уч. пособие по синтактика, семантика и прагматика на акад. текстописане. София: За буквите – О писменехъ. 2015. 282
- Василев 2024:** Василев, Н. Златна христоматия на България: Аналит.-синтет. архитектоника на бълг. изящно слово от IX до XXI в. (Универс. информ. модел). Кн. 4, Хоровод. Структурно-динамична теория на българския литературен език (IX-XXI в.) – информационен код: Уч. пособие по философия, методология и историография на акад. текстописане. София: За буквите – О писменехъ.
- Денчев 2008:** Денчев, С., А. Куманова. Графемите на писмото на Homo sapiens'a. – В: Издател (В. Търново), кн. N 1-2, с. 2-8. – *Предварит. публ.*
- Куманова 2012:** Куманова, А. Нестинариана: Историография: Систематизиран анот. библиогр. указ. Фотомонография: Уч. пособие по дисциплин. „Нестинарство: Информ. кодове на култ. наследство“. София: За буквите – О писменехъ. – *На бълг. ез.*
- Куманова 2012:** Куманова, А. Ризома на инфосферата: Морфология на библиогр.: Генезис на световната универс. библиогр.: Теория на библиогр. форма: Учебник по общо библиографознание. София: За буквите – О писменехъ.
- Куманова 2014:** Куманова, А. Нестинариана: Историография. Фотомонография: Уч. пособие. София: За буквите – О писменехъ. – *На рус. ез.*
- Куманова 2017:** Куманова, А. Ризома на инфосферата: Морфология на библиогр.: Генезис на световната универс. библиогр.: Теория на библиогр. форма: Учебник по общо библиографознание. Ново е-изд. София: За буквите – О писменехъ.
- Куманова 2024:** Куманова, А. Планетарният енциклопедизъм – световна справочно-информационна карта на познанието на XXI в. (Когнит. универсум: Историогр. студия). – В: Науч. тр. на Унив. по библиотекознание и информ. технолог. (София). Т. 21, 2023 / 2024, с. 7-86.
- Куманова 2025:** Куманова, А., Н. Казански. Първи научен комплекс от теренни и историографски експедиции в България (2007, 2008, 2009, 2010, 2011) и чужбина (Иран, Турция, Италия, Русия, Финландия – Воттоваара, Казахстан – Аркаим) (2007, 2008, 2014, 2015) за изследване на Зороастрийския извор на Авраамическите религии (2007-2025) (нестинарството като трансмисия на соларния култ – култа към Светлината, проникнал от Север, през земите на Иран и Мала Азия – Северна Месопотамия, към Балканския полуостров в Странджа – България). – В: Авраамическите религии (Юдаизмът – Християнството – Ислямът) в България: кратки ист. енциклопед.: 1. Юдаизмът в България; 2. Православието в България; 3. Ислямът в България / Милен Куманов. София: За буквите – О писменехъ, с. 146-165; 816-835. – *Осн. публ.*
- Цонев 1984:** Цонев, Б. История на българския език. Том I. София: Наука и изкуство.
- Eco 1994:** Eco, U. The Limits of the Interpretations. Bloomington: Indiana Univ. Press.
- Giulietti 1968:** Giulietti, Fr. Storia delle scritture veloci (dall' antichità ad oggi). Firenze: C. E. Giunti – G. Barbèra.
- Kumanova 2014:** Kumanova, A. Nestinarian: Historiography. Photomonography: Compendium. София: За буквите – О писменехъ.
- Kumanova 2018:** Kumanova, A. Generatio spontanea: Synoptic table of the World universal bibliography from 3RD c. BC to 21st c.: An atlas – electronic library „Universalica“ (Model of the secondary-documental framework of the biblio-infonoosphere): compendium of General Bibliography. New ed. Sofia: St. St. Cyril and Methodius National Library.
- Lotman 1990:** Lotman, Y. M. Universe of the Mind : A Semiotic Theory of Culture / Transl. by A. Shukman; Introd. by U. Eco. Bloomington: Indiana Univ. Press.
- Sebeok 2000:** Sebeok, T. A., M. Danesi. The Forms of Meaning: Modeling Systems Theory and Semiotic Analysis. Berlin: Mouton de Gruyter.

ГЛАГОЛИЦАТА В ЕСТЕСТВЕНАТА КЛАСИФИКАЦИЯ НА ПИСМОТО НА ЧОВЕЧЕСТВОТО: ПАМЕТТА НА ГРАФЕМИТЕ КАТО АКСИОЛОГИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ НА ПИСМЕНАТА ЕРА

Чрез знаковите системи на езиците на човечеството е дадена аксиологична и методологична картина на писмената ера, вкоренена в естествената класификация на азбуките, базирана от графемите на езиците като визуализиращи системи: 1. пиктографска – 2. идеографска – 3. сричкова – 4. консонантна – 5. азбучна. Чрез

линията *финикийско – арамейско писмо* е описано менталното трасе, отвеждащо и към всяко от многообразните разклонения на писмото на човечеството, и към гръцката азбука и кирилицата като към генеалогично родство. Показано е мястото на кирилицата, създадена от Св. Климент Охридски на основа на глаголицата и в чест на Св. Константин-Кирил Филосов наречена „кирилица” – една от двете старобългарски азбуки (*другата*: глаголицата) като първообраз на азбуките, с които днес си служат: българи, сърби, руси, украинци, белоруси и др. Глаголицата, предхождаща кирилицата, е *старобългарска азбука* в тази система, създадена от Св. Константин-Кирил Философ през IX в., която е използвана в България през IX-XI в., а в Хърватско – до началото на XIX в.

Ключови думи: аксиология и методология на писмената ера, геном на комуникациите на естествен език, ризомно единство на графемните системи: 1. пиктографска – 2. идеографска – 3. сричкова – 4. консонантна – 5. азбучна

GLAGOLITIC SCRIPT IN THE NATURAL CLASSIFICATION OF THE HUMAN WRITING: THE MEMORY OF THE GRAPHEMES AS AN AXIOLOGY AND METHODOLOGY OF THE WRITTEN ERA

Alexandra Kumanova

University of Library Studies and Information Technologies

Through the sign systems of the languages of Mankind is given an axiological and methodological image of the written era, enrooted in the natural classification of the alphabets, based on the graphemes of the languages as visualized systems: 1. Pictographic – 2. Ideographic – 3. Syllabic – 4. Consonantal – 5. Alphabetic. By the line Phoenician – Aramaic writing is described the mental path, leading to any of the numerous offsets of the human writing, and to the Greek and Cyrillic alphabet as a genealogic propinquity. It is shown the place of the Cyrillic alphabet, created by St. Kliment Ohridski on the basis of the Glagolitic script and in honour of St. Constantine-Cyril the Philosopher named *Cyrillic* – one of the two Bulgarian alphabets (the other: Glagolitic) as an archetype of the alphabets which today are used by Bulgarians, Serbs, Russians, Ukrainians, Belarusians etc. The Glagolitic, preceding the Cyrillic, was a Bulgarian alphabet, created by St. Constantine-Cyril the Philosopher in IX c. which has been used in Bulgaria during IX-XI c., and in Croatia – to the beginning of XIX c.

Keywords: axiology and methodology of the written era, genome of the communications of a natural language, rizhome unity of the grapheme systems: 1. Pictographic – 2. Ideographic – 3. Syllabic – 4. Consonantal – 5. Alphabetic.